DOMSTOLENS DOM (Sjette Afdeling)

21. september 2000 *

I sag C-222/98,

angående en anmodning, som Kantongerecht, Groningen (Nederlandene), i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Hendrik van der Woude

mod

Stichting Beatrixoord,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af EF-traktatens artikel 85 og 86 (nu artikel 81 EF og 82 EF),

har

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, J.C. Moitinho de Almeida (refererende dommer), og dommerne R. Schintgen og V. Skouris,

* Processprog: nederlandsk.

generaladvokat: N. Fennelly
justitssekretær: assisterende justitssekretær H. von Holstein,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— H. Van der Woude ved advokat P.E. Mazel, Leeuwarden

— Stichting Beatrixoord ved advokat M. Blokzijl, Groningen

— den nederlandske regering ved konsulent M.A. Fierstra, Udenrigsministeriet, som befuldmægtiget

— den svenske regering ved kontorchef A. Kruse, Udenrigsministeriet, som befuldmægtiget

— Det Forenede Kongeriges regering ved S. Ridley, Treasury Solicitor's Department, som befuldmægtiget, bistået af P. Elias, QC, og barrister J. Skilbeck

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved W. Wils og H.J.M. van Vliet, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 23. marts 2000 er afgivet mundtlige indlæg af H. Van der Woude ved advokat P.E. Mazel, af den nederlandske regering ved M.A. Fierstra, af den svenske regering ved kontorchef B. Hernquist, Juridisk Tjeneste, Udenrigsministeriet, som befuldmægtiget, af Det Forenede Kongeriges regering ved R. Magrill, Treasury Solicitor's Department, som befuldmægtiget, bistået af barrister S. Moore, og af Kommissionen ved W. Wils,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 11. maj 2000,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 20. maj 1998, indgået til Domstolen den 17. juni 1998, har Kantongerecht, Groningen, i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) forelagt et præjudicielt spørgsmål vedrørende fortolkningen af EF-traktatens artikel 85 og 86 (nu artikel 81 EF og 82 EF).

2 Spørgsmålet er blevet rejst i forbindelse med en sag, som H. Van der Woude, der er chef for den tekniske tjeneste hos fonden Stichting Beatrixoord (herefter »Beatrixoord«), har anlagt mod denne i anledning af, at det ikke er muligt for Beatrixoord at betale sit bidrag til præmierne til sygeforsikring for arbejdstagere til en anden forsikringsgiver end den, der administrerer sygesikringsordning IZZ,

der er fastlagt i den kollektive overenskomst for sygehusvæsenet, som regulerer Van der Woude's kontrakt.

3 Artikel 1, stk. 1, i Wet op de Collectieve Arbeidsovereenkomst (herefter »loven om kollektive overenskomster«) definerer en kollektiv overenskomst således:

»Ved en kollektiv overenskomst forstås en aftale, som er indgået mellem en eller flere arbejdsgivere eller en eller flere arbejdsgiverorganisationer med fuld retsevne og en eller flere arbejdstagerorganisationer med fuld retsevne, og som hovedsagelig eller udelukkende regulerer de arbejdsvilkår, der skal overholdes inden for rammerne af arbejdskontrakter.«

4 I artikel 12, stk. 1, i loven om kollektive overenskomster bestemmes det:

»Enhver bestemmelse i en aftale mellem en arbejdsgiver og en arbejdstager, som er i strid med en kollektiv overenskomst, som parterne er bundet af, er ugyldig; de relevante bestemmelser i den kollektive overenskomst finder anvendelse i stedet for den pågældende bestemmelse.«

5 Artikel 14 i loven om kollektive overenskomster har følgende ordlyd:

»Medmindre andet er fastsat i den kollektive overenskomst, er en arbejdsgiver, der er bundet af den kollektive overenskomst, i den periode, som den kollektive overenskomst omfatter, forpligtet til at overholde dens bestemmelser, selv for så vidt angår de arbejdskontrakter, som omhandlet i den kollektive overenskomst, han indgår med arbejdstagere, der ikke er bundet af den kollektive overenskomst.«

6 I artikel 2, stk. 1, i Wet op het algemeen verbindend en het onverbindend verklaren van bepalingen van collectieve arbeidsovereenkomsten (lov om kollektive overenskomsters bindende eller ikke-bindende karakter) er det fastsat:

»Ministeren kan bestemme, at bestemmelser i en kollektiv overenskomst, som i hele eller en del af landet finder anvendelse på et efter ministerens skøn betydeligt flertal af personer inden for en branche, skal være bindende for alle personer i hele eller en del af landet. Bortset fra i tilfælde, hvor ministeren har fastsat undtagelser, er disse bestemmelser i så fald bindende for alle arbejdsgivere og arbejdstagere for så vidt angår arbejdskontrakter, der, henset til arbejdets karakter, falder eller ville falde ind under anvendelsesområdet for den kollektive overenskomst, alt efter om de er indgået før eller efter, at bestemmelserne blev gjort bindende.«

7 I samme lovs artikel 3, stk. 1 og 3, hedder det:

»1. Enhver bestemmelse i en aftale mellem en arbejdsgiver og en arbejdstager, som er i strid med bestemmelser, der er gjort bindende, er ugyldig; de bestemmelser, der er gjort bindende, finder anvendelse i stedet for den pågældende bestemmelse.

...

3. Indeholder arbejdskontrakten ikke bestemmelser om regulering af spørgsmål, der er omfattet af de bestemmelser, der er gjort bindende, er det de bestemmelser, der er gjort bindende, der finder anvendelse.«

Den kollektive overenskomst for sygehusvæsenet

8 Artikel 32 i Collectieve arbeidsovereenkomst voor het ziekenhuiswezen (kollektiv overenskomst for sygehusvæsenet, herefter »den kollektive overenskomst«), som senest forlænget indtil den 31. marts 1998, har følgende ordlyd:

»Sygesikringsordning IZZ

Arbejdstageren (den forhenværende arbejdstager) kan deltage i den (de) kollektive sygesikringsordning(er) IZZ.

Betingelserne for deltagelse for ham og hans eventuelle medforsikrede og ydelsernes omfang er reguleret i Stichting IZZ's Reglement Ziektekostenregeling (reglement om ordningen for udgifter ved sygdom).

Dette reglement indeholder ligeledes bestemmelser om fastsættelsen af præmien. Reglement Ziektekostenregeling fastsættes og ændres, efter forhandling med parterne i denne kollektive overenskomst, af bestyrelsen for den i stk. 2 nævnte fond. Størrelsen af arbejdsgiverens eventuelle bidrag til præmien for den pågældende ordning (de pågældende ordninger) for udgifter ved sygdom fastsættes af parterne i denne kollektive overenskomst. Dette eventuelle arbejdsgiverbidrag beregnes for deltidsansatte i forhold til deres arbejdstids længde.

De i stk. 1 nævnte ordninger administreres af Stichting Instituut Ziektekostenvoorziening Ziekenhuiswesen (IZZ). Parterne i denne kollektive overenskomst er repræsenteret i fondens bestyrelse.

Fonden kan helt eller delvis lade sin virksomhed udføre af en eller flere sygeforsikringsgivere, der ikke arbejder med gevinst for øje.

Den præmie, som i alt skal betales for arbejdstagerens (den tidligere arbejdstagers) deltagelse i IZZ's ordning for udgifter ved sygdom pr. deltager, fastsættes efter forhandling med parterne i denne kollektive overenskomst af Stichting IZZ og indbetales af arbejdsgiveren til den af nævnte fond bestyrede Ziektekostenfond, medmindre andet bestemmes i reglementet.«

9 I den kollektive overenskomsts artikel II, punkt G, bestemmes:

»For så vidt ikke andet er bestemt, må arbejdsgiveren ikke fravige bestemmelserne i denne kollektive overenskomst eller aftale arbejdsvilkår med arbejdstageren, som ikke er fastsat i denne kollektive overenskomst.«

10 Artikel 2, stk. 1A, nr. 1, i Reglement Ziektekostenvoorziening IZZ (Stichting IZZ's reglement om ordningen for udgifter ved sygdom lyder således:

»Som deltager i grundforsikringsordningen kan efter anmodning optages... arbejdstagere, der tiltræder i arbejdsgiverens tjeneste, fra datoen for tiltrædelsen, og arbejdstagere, for hvem sygesikringsordningen først fra en senere dato er blevet anvendelig fra denne dato.«

Tvisten i hovedsagen

11 H. Van der Woude er chef for den tekniske tjeneste hos Beatrixoord, der driver et revalideringscenter. Han er ikke medlem af en fagforening. Arbejdskontrakten er omfattet af den kollektive overenskomst.

12 I overensstemmelse med den kollektive overenskomsts artikel 32, stk. 1, betaler Beatrixoord for Van der Woude 50% af præmien til sygesikringsordningen IZZ.

13 IZZ udøver ikke selv forsikringsvirksomhed, men har fra 1977 overdraget denne til Onderlinge Waarborgmaatschappij (det gensidige forsikringsselskab) Zorgverzekeraar VGZ ua (herefter »VGZ«), Nijmegen. I alt drejer det sig om ca. 750 000 forsikrede (260 000 arbejdstagere og deres familier), hvoraf skønsmæssigt 40% er privat forsikrede.

14 I hovedsagen har Van der Woude nedlagt påstand om, at Beatrixoord tilpligtes at betale sit bidrag til hans sygeforsikringspræmie, uanset hvilken forsikringsgiver der skal dække omkostningerne ved sygdom. Han ønsker at tilslutte sig en anden sygeforsikringsgiver, RZG, fordi denne tilbyder gunstigere betingelser med hensyn til såvel ydelserne som præmien. Han har nærmere anført, at han i øjeblikket (inkl. Beatrixoord's bidrag) i alt betaler 133 NLG om måneden for grundforsikringen og 33 NLG for en supplerende forsikring, og at selvrisikoen er 200 NLG, hvorimod disse bidrag hos RZG ville udgøre henholdsvis 128,50 NLG og 19,50 NLG og selvrisikoen på 150 NLG. Ved en indgribende behandling af hans tandsæt (seks kroner til ca. 800,— NLG pr. stk.) ville RZG overtage alle udgifter ved behandlingen, hvorimod han i henhold til det gældende IZZ-reglement har ret til en dækning på 450 NLG pr. krone. Han har tilføjet, at der, inden for rammerne af IZZ-ordningen, ikke kan tegnes en supplerende forsikring uden forudgående lægeundersøgelse.

15 Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at Beatrixoord kun må fravige sygesikringsordningen i artikel 32 i den kollektive overenskomst og betale et bidrag til en forsikring for Van der Woude, som han har valgt, hvis det fastslås, at de i hovedsagen omhandlede bestemmelser er ugyldige.

16 Spørgsmålet om, hvorvidt de pågældende bestemmelser i den kollektive overenskomst er i strid med traktatens artikel 85 og 86, afhænger bl.a. af, om IZZ — der ikke selv driver forsikringsvirksomhed — er en virksomhed i disse bestemmelsers forstand.

17 Under disse omstændigheder har Kantongerecht, Groningen, udsat sagen og forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Er artikel II, punkt G (hvori det bestemmes, at denne kollektive overenskomst ikke kan fraviges) og artikel 32 (sygesikringsordningen) i CAO (den kollektive overenskomst for sygehusvæsenet) i strid med EF-traktatens artikel 85 og 86?«

Det præjudicielle spørgsmål

18 Den forelæggende ret ønsker nærmere bestemt oplyst, om bestemmelser i en kollektiv overenskomst om sygeforsikring for arbejdstagere, der er omfattet af overenskomsten, hvorefter den del af præmierne, som arbejdsgiveren skal betale, kun betales, såfremt forsikringsaftalerne er indgået med den eller de forsikringsgiver(e), der er valgt inden for rammerne af samme overenskomst, er forenelige med traktatens artikel 85 og 86.

19 Til trods for at den forelæggende ret har fået tilsendt dommene af 21. september 1999 i sagerne Albany (sag C-67/96, Sml. I, s. 5751) Brentjens' (forenede sager C-115/97, C-116/97 og C-117/97, Sml. I, s. 6025) og Drijvende Bokken (sag C-219/97, Sml. I, s. 6121), har den fundet det nødvendigt at opretholde sin

anmodning om en præjudiciel afgørelse, da administrationen af IZZ-sygesikringsordningen er blevet overdraget til IZZ, der har valgt at overdrage udøvelsen af forsikringsvirksomheden til erhvervsforsikringsgiveren VGZ.

20 Van der Woude har under retsmødet anerkendt, at Domstolen i det væsentlige har besvaret det forelagte spørgsmål i Albany-, Brentjens'- og Drijvende Bokken-dommene. Han er ikke desto mindre af den opfattelse, at den i de pågældende domme anerkendte undtagelse fra artikel 85 ikke gælder for sygeforsikring. I modsætning til pensionsbidrag, der er en del af den direkte aflønning, er en præmie til en sygeforsikring ikke en af de centrale bestemmelser under overenskomstforhandlinger. Desuden har han anført, at en kollektiv overenskomst har direkte virkning for tredjemand, nærmere bestemt andre sygeforsikringsgivere, da den indebærer en forpligtelse til at tilslutte sig VGZ.

21 Den nederlandske regering har under retsmødet, støttet af den svenske regering, af Det Forenede Kongeriges regering og af Kommissionen, og ligeledes under henvisning til Albany-, Brentjens'- og Drijvende Bokken-dommene, anført, at aftalen mellem seks arbejdsgiverorganisationer og 28 arbejdstagerorganisationer er udsprunget af dialogen på arbejdsmarkedet, er indgået i form af en kollektiv overenskomst og omhandler arbejdsvilkårene for arbejdstagerne. En sådan kollektiv overenskomst opfylder således de kriterier, der er opstillet i ovennævnte domme. Det forhold, at forsikringsvirksomheden ikke udøves af arbejdsmarkedets parter, og at IZZ har overdraget forsikringsvirksomheden til VGZ, har ikke nogen indflydelse på karakteren af eller formålet med den i hovedsagen omhandlede kollektive overenskomst.

22 Det bemærkes, at Domstolen i Albany-, Brentjens'- og Drijvende Bokken-dommene har fastslået, at aftaler, der indgås i forbindelse med de kollektive forhandlinger mellem arbejdsmarkedets parter med henblik på at forbedre

beskæftigelses- og arbejdsvilkårene, som følge af deres karakter og formål må anses for ikke at falde ind under traktatens artikel 85, stk. 1.

23 Det skal herefter undersøges, om karakteren af og formålet med den i hovedsagen omhandlede aftale kan begrunde, at den falder uden for anvendelsesområdet for traktatens artikel 85, stk. 1.

24 Det bemærkes, at den i hovedsagen omhandlede aftale er indgået i form af en kollektiv overenskomst og er resultatet af kollektive forhandlinger mellem arbejdsgiver- og arbejdstagerorganisationerne.

25 Hvad angår formålet med aftalen, opretter den inden for en bestemt branche en sygeforsikringsordning, som bidrager til at forbedre arbejdstagernes arbejdsvilkår ikke alene ved at sikre dem de nødvendige midler til at betale udgifter ved sygdom, men også ved at reducere de omkostninger, som arbejdstagerne — i mangel af en kollektiv overenskomst — selv skulle have båret.

26 Det forhold, at den pågældende forsikringsvirksomhed er blevet overdraget, ændrer ikke noget ved, at en kollektiv overenskomst som den i hovedsagen omhandlede omfattes af undtagelsen fra forbuddet i traktatens artikel 85, således som fastslået i Albany-, Brentjens'- og Drijvende Bokken-dommene. Dette ville det være en urimelig indskrænkning af aftalefriheden for arbejdsmarkedets parter, der, når de indgår aftaler om forhold vedrørende arbejdsvilkårene, ligeledes skal kunne blive enige om at oprette et særskilt organ for at sætte aftalen i værk, og at dette organ kan inddrage en anden forsikringsgiver.

27 Det kan herefter fastslås, at den i hovedsagen omhandlede aftale som følge af sin karakter og formål ikke falder ind under traktatens artikel 85, stk. 1.

28 For så vidt angår traktatens artikel 86 har Van der Woude gjort gældende, at det relevante geografiske marked er Nederlandene, og at det relevante produktmarked er ydelse og indgåelse af private sygeforsikringer for de af den kollektive overenskomst omfattede arbejdstagere. Artikel 32 i den kollektive overenskomst har medført, at der er blevet skabt et delmarked, idet de almindelige forsikringer for de arbejdstagere, der er omfattet af den kollektive overenskomst, ikke kan substituere dem, der ydes af IZZ/VGZ. IZZ/VGZ har således en dominerende stilling i traktatens artikel 86's forstand og kan optræde uafhængigt i forhold til deres konkurrenter, eftersom arbejdsgiverne betaler 50% af præmien.

29 Van der Woude har endvidere gjort gældende, at IZZ/VGZ misbruger deres dominerende stilling ved at fastsætte urimelige priser og forretningsbetingelser. På trods af de fordele, som IZZ/VGZ har med hensyn til deres omkostninger som følge af alle de omtvistede bestemmelser i den kollektive overenskomst, tilbyder de alligevel mindre gunstige vilkår end deres potentielle konkurrenter, således som det fremgår af de bemærkninger, der er redegjort for i præmis 14 i denne dom. Han henviser også til artikel 2, stk. 1A, i Stichting IZZ's reglement om ordningen for udgifter ved sygdom, som indebærer, at en arbejdstager, som af personlige grunde ikke tilslutter sig eller ophører med at være tilsluttet IZZ/VGZ, ikke kan genindtræde i IZZ-ordningen, hvilket forstærker forbindelsen mellem IZZ/VGZ og de forsikrede yderligere.

30 I den henseende skal det blot bemærkes, at det hverken fremgår af de af den nationale ret fremlagte sagsakter eller af de skriftlige og mundtlige indlæg, at den virksomhed, der er ansvarlig for forvaltningen af den i hovedsagen omhandlede forsikring, i medfør af den ordning, der er fastsat i den kollektive overenskomst,

foranlediges til at misbruge sin eventuelle dominerende stilling, eller at de leverede ydelser ikke svarer til arbejdstagernes behov.

31 Med hensyn til spørgsmålene om, hvorvidt den bestemmelse, hvorefter de tidligere medlemmer ikke kan genindtræde i IZZ-ordningen, og det forhold, at der i det foreliggende tilfælde anvendes urimelige priser eller forretningsbetingelser, udgør et misbrug af dominerende stilling, bemærkes, at disse spørgsmål ikke er omfattet af tvisten i hovedsagen, der alene drejer sig om, hvorvidt det er foreneligt med konkurrencereglerne, at arbejdsgivere kun betaler bidrag til sygeforsikringer, som er indgået i henhold til de regler, der er fastsat i den kollektive overenskomst.

32 Det præjudicielle spørgsmål skal herefter besvares med, at bestemmelser i en kollektiv overenskomst om sygeforsikring for arbejdstagere, der er omfattet af overenskomsten, hvorefter den del af præmierne, som arbejdsgiveren skal betale, kun betales, såfremt forsikringsaftalerne er indgået med den eller de forsikringsgiver(e), der er valgt inden for rammerne af samme overenskomst, er forenelige med traktatens artikel 85 og 86.

Sagens omkostninger

33 De udgifter, der er afholdt af den nederlandske, den svenske, og Det Forenede Kongeriges regering og af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

vedrørende det spørgsmål, der er forelagt af Kantongerecht, Groningen, ved kendelse af 20. maj 1998, for ret:

Bestemmelser i en kollektiv overenskomst om sygeforsikring for arbejdstagere, der er omfattet af overenskomsten, hvorefter den del af præmierne, som arbejdsgiveren skal betale, kun betales, såfremt forsikringsaftalerne er indgået med den eller de forsikringsgiver(e), der er valgt inden for rammerne af samme overenskomst, er forenelige med EF-traktatens artikel 85 og 86 (nu artikel 81 EF og 82 EF).

Moitinho de Almeida Schintgen Skouris

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 21. september 2000.

R. Grass

Justitssekretær

J.C. Moitinho de Almeida

Formand for Sjette Afdeling